

Títol: LES EMOCIONS DELS EDUCADORS I EDUCADORES INFANTILS

Autores: (en ordre alfabètic) Matilde Domènech, Maria Lozano, Anna Soler

Correu electrònic: matildedomenech@gmail.com
maralozano@hotmail.com
asoler38@xtec.cat

Abstract:

L'educació emocional en els infants és fonamental per al seu desenvolupament. Per aquest motiu pensem que és especialment important treballar les emocions en la formació inicial dels educadors i educadores infantils a partir de mètodes participatius i cooperatius, prenent la metodologia inductiva com a referència i les dinàmiques de grup com a tècnica fonamental per a vivenciar les emocions, aprendre a gestionar-les i a conviure amb elles.

Durant el curs 2008-2009 l'equip docent implicat en les matèries de “Desenvolupament socioafectiu i intervenció en famílies” i en “Animació i dinàmica de grups” del CFGS d'Educació Infantil de l'IES Jaume I ha iniciat un procés d'estudi amb la intenció d'avaluar la tasca docent i la incidència de les dinàmiques de grup en l'educació emocional dels alumnes d'aquest cicle formatiu durant els cursos 2007-2008 i 2008-2009.

En aquesta comunicació es presenten els resultats obtinguts fins al moment, demostrant que les dinàmiques de grup tenen una incidència positiva en la formació inicial dels educadors i educadores infantils.

LES EMOCIONS DELS EDUCADORS I EDUCADORES INFANTILS

Què passaria si l'educadora dels nostres fills treballés les emocions a l'aula i ella mateixa no fós capaç d'identificar les pròpies? Com li podem transmetre a un infant que quan s'enfadi el que ha de fer és explicar-ho, manifestar el seu enuig i resoldre'l pacíficament, si al finalitzar les classes, aquesta mateixa educadora, no és capaç de fer-li saber a una companya de feina que està enfadada amb ella?

Preguntes com aquestes les plantegem tot sovint als estudiants del Cicle Formatiu de Grau Superior d'Educació Infantil. Quan s'exposen, tothom respon que òbviament és una situació contradictòria, que s'ha d'ensenyar amb l'exemple. Però, realment els educadors i educadores estem preparats per parlar d'emocions tot implicant-nos amb totes les seves conseqüències?

És un treball poc fàcil, tot i que de vegades pot resultar divertit, però sempre provoca la mateixa reacció: la reflexió i l'adquisició de competències socialitzadores. Amb altres paraules, la feina d'educador requereix d'una maduració personal i, en conseqüència, d'una recapacitació professional.

Parlarem d'un fuster, ¿imagineu un fuster que treballi amb eines oxidades, poc afilades o en males condicions? Quin serà el producte resultant? Un moble mal fet? Cadires amb poca estabilitat? ...

Quan les persones treballen amb persones, son elles mateixes les que fan "d'eina", amb el seu cos, el seu pensament, les seves accions, les seves paraules. Les seves intervencions aconseguen un "producte" que s'enriqueix, creix, madura, i es desenvolupa com a ésser humà, i com a ciutadà, sentint-se còmode amb les seves emocions.

Quin resultat obtindrem si no tenim les nostres "eines" en bones condicions?

És curiós com l'estat d'un professional pot influenciar en la qualitat del servei: s'imaginem un educador infantil que està permanentment enfadat amb el món i descarrega la ràbia amb els seus alumnes? I un cirujà que té dificultats en la resolució de conflictes i que ha de treballar en equip per fer una intervenció quirúrgica d'alt risc?

Durant dos cursos d'implantació del Cicle Formatiu en el nostre centre, hem estat treballant en aquest sentit, perquè creiem que l'Educador Infantil ha de gaudir d'una sèrie de competències que estan directament lligades amb les característiques, factors i elements que conformen el que ara coneixem com "intel·ligència emocional".

Per tal d'explicar la relació que existeix entre el perfil professional de l'educador infantil i la necessària intel·ligència emocional que ha de gaudir, primer hauríem d'aproximar els dos conceptes i cercar punts de coincidència o connexió paral·lela.

Quan parlem d'intel·ligència emocional podríem definir-la a través de dos trets bàsics:

- La consciència emocional, que fa referència a saber prendre consciència de les pròpies emocions, saber identificar i anomenar-les, així com ser capaç de reconèixer les dels altres.
- La capacitat de regular les emocions, on identificarem una expressió emocionada regulada i adient a les circumstàncies de cada cas, la capacitat d'enfrontament, i la capacitat d'autogenerar emocions positives.

El currículum del cicle formatiu contempla una sèrie de coneixements teòrics i pràctics que es consideren necessaris per a la formació d'aquest professional de l'educació. Aquesta planificació presenta diferents disciplines amb contingut teòric que permeten, al nostre alumnat, aproximar-se a una realitat específica: el món de l'educació, la infantesa i la seva realitat.

El *model iceberg* d'aprenentatge de les competències professionals que ens proposa De Miguel (2005:23), en la Figura 1, exposa les competències que normalment podríem observar en una situació d'aprenentatge a l'aula o en l'exercici professional i les que no són tant fàcilment visibles. Precisament, les relacionades amb les emocions són les més difícils de comprovar i per tant, d'introduir intencionadament en el procés d'ensenyança-aprenentatge.

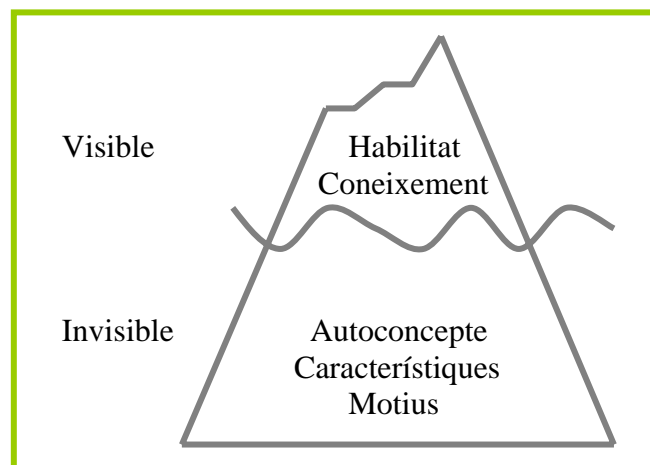

Figura 1. Competències central i superficial

Quan intentem visualitzar la realitat quotidiana de l'educador, descobrim que ha de conviure amb multituds de factors diferents i diversitat de situacions de relació personal. L'educador haurà de manifestar-se, no sols davant d'un espai físic concret, sinó davant d'uns nens i nenes menors de 6 anys amb les seves característiques evolutives, amb uns infants peculiars que presenten uns trets diferenciadors; en una realitat social, econòmica i social de cada família qui, defensaran uns valors, actituds i comportaments propis.

D'aquesta manera, l'educador haurà de demostrar una sèrie de coneixements tècnics, específics del seu perfil professional, acompanyats d'una sèrie de competències emocionals que li requereixen les situacions interpersonals en les que contínuament conviu en el seu treball.

Aquestes competències emocionals són un reflex de les seves capacitats professionals. Així, doncs, haurà d'expressar una competència emocional d'autonomia personal, que segons el seu perfil professional li és necessari per poder prendre la iniciativa, resoldre problemes i relacionar-se amb els altres.

L'autonomia personal es defineix com una competència de la intel·ligència emocional que es caracteritza per obtenir i gaudir de: autoestima, actitud positiva, responsabilitat, anàlisi crític de la realitat, saber buscar ajut i recursos i autoeficiència emocional.

La persona emocionalment intel·ligent es presenta amb una actitud positiva, reforçada per una autoimatge i una autoestima ajustada i adequada. L'educador haurà de treballar amb els nens, altres docents i famílies on aflorarà el seu punt de vista resolutiu.

Tanmateix, la Intel·ligència emocional defineix altres importants competències emocionals que completen la descripció del perfil del tècnic d'educació. Estem parlant de la intel·ligència interpersonal i les habilitats de benestar.

La primera competència anomenada, d'intel·ligència interpersonal, es relaciona directament amb les suficiències en habilitats socials, el respecte, la comunicació, l'empatia, el comportament pro-social i l'assertivitat.

La segona habilitat, de benestar, està directament relacionada amb l'habilitat de solució de conflictes i la negociació.

El perfil professional de l'educador infantil contempla l'adquisició d'unes capacitats de treball en equip, unes habilitats relacionades amb les relacions interpersonals, la capacitat d'autonomia i de responsabilitat en el treball, i una capacitat d'iniciativa que fan de tot necessari fruit d'una intel·ligència emocional.

A on es treballa, aquesta intel·ligència emocional, en el currículum del CFGS d'Educació Infantil? Fins ara les emocions són transversals, els continguts actitudinals apareixen en un continu en tots els crèdits i com a objectiu prioritari de l'equip docent. Actualment el currículum ha estat modificat i durant el proper curs s'implantarà a tots els centres de Catalunya. Però, tot i els canvis d'organització i seqüenciació de continguts en els diferents crèdits, hi ha un element en comú amb el currículum actual: atorgar especial rellevància a: els valors i actituds, les habilitats socials i els trets característics personals que s'han de fomentar i treballar en aquest perfil professional.

L'experiència que aquí presentem s'ubica, sobretot, en els crèdits de "Desenvolupament socioafectiu i intervenció en famílies" i en "Animació i dinàmica de grups". Cal dir que en el nou currículum els continguts d'aquests dos crèdits es reorganitzen en nous objectius i continguts, però sense obviar la importància de l'educació emocional dels infants.

El primer crèdit introdueix als nostres alumnes en el món dels sentiments i les emocions. Es treballa la diferenciació dels conceptes relacionats amb el món afectiu i s'efectua tot un seguit d'exercicis pràctics relacionats amb la realitat educativa, per tal d'aconseguir un domini progressiu de les qüestions emocionals.

La pràctica en el crèdit d'Animació i dinàmica de grups possibilita un exercici més intens i d'aprofundiment, no sols en el reconeixement de les emocions sinó en el seu progressiu domini, en la capacitat d'expressar i controlar.

Aquestes habilitats, necessàries pel seu exercici professional, defineixen a la persona "emocionalment intel·ligent" i són definides en les capacitats professionals del seu perfil com a tècnic d'educació.

Per tant, veiem com en el curriculum del cicle formatiu s'explicita la importància del treball de les emocions i de les actituds i habilitats relacionades amb la intel·ligència emocional com a element imprescindible del desenvolupament professional.

Partint d'aquesta premissa, correspon a l'equip docent decidir com gestionarà el procés d'ensenyament-aprenentatge per tal que sigui un aprenentatge significatiu, vivencial i reflexiu. No es tracta tant sols d'aprendre unes tècniques concretes, si no d'aprendre a reflexionar formant a professionals amb competències emocionals.

I com ho fem? Parlem de metodologies docents.

Basant-nos en la metodologia inductiva partim de l'experiència i del que sent l'alumne en cada moment, fent-lo conscient del seu procés d'aprenentatge. El grup es configura com a eix d'aprenentatge, mediador en la resolució de conflictes i mirall per a l'autoconeixement. D'aquesta manera, per a treballar les competències professionals relacionades amb la intel·ligència emocional ens basem en *l'aprenentatge cooperatiu* i en *l'aprenentatge basat en problemes*.

Segons De Miguel (2005:103), l'aprenentatge cooperatiu desenvolupa, entre altres, les competències següents:

- "Habilidades y destrezas,
 - o De comunicación: Expresión oral; planificación y estructuración del discurso, manejo de la asertividad, claridad en la exposición, readecuación del discurso en función del feed-back recibido. Invitar a expresarse. Plantear cuestiones, etc.
 - o Interpersonales: Desempeño de roles (líder, facilitador, secretario, ...). Reconocer aportaciones. Expresar apoyo. Pedir aclaraciones. Reducir tensiones. Mediar en conflictos.
 - o Organización/gestión personal: Afrontar la incertidumbre. Verificar existencia de consenso. Verificar comprensión. Centrar al grupo en su trabajo. Elaborar a partir de ideas de otros. Seguir consignas. Regular el tiempo de trabajo. Ceñirse a la tarea.
- Actitudes y valores,
 - o De desarrollo Profesional: Expresar sentimientos. Demostrar aprecio. Vivir satisfactoriamente la interacción con individuos o grupos. Afrontar las perspectivas y aportaciones de otros como oportunidades de aprender.
 - o De compromiso personal: Practicar la escucha activa. Compromiso con el cambio y el desarrollo social. Tomar conciencia frente a la competición. Asumir la diferencia y lo pluriidentitario."

I l'aprenentatge basat en problemes De Miguel (2005:96):

- “Resolución de problemas
- Toma de decisiones
- Trabajo en equipo
- Comunicación: argumentación y presentación de información
- Actitudes y valores: meticulosidad, precisión, revisión, tolerancia, contraste.”

Per tot el que ja hem exposat anteriorment, les tècniques utilitzades són bàsicament les dinàmiques de grup i la carpeta d'aprenentatge. La primera com a vivència personal i grupal i la segona com a eina de reflexió i avaluació del progrés personal, acadèmic i professional. Introdueixo l'element professionalitzador tot i que els alumnes encara estan en la fase acadèmica perquè tal i com afirmava Ferreres (1999), el desenvolupament professional s'inicia amb l'estudi i pràctica de la matèria.

Durant el mes de gener, les professores d'aquests crèdits durant els cursos 07-08 i 08-09 hem realitzat un estudi de cas amb l'objectiu de valorar la incidència de les dinàmiques de grup en l'aprenentatge emocional, basant-nos en la percepció dels alumnes i en les avaluacions actitudinals de l'equip docent. Ho hem realitzat en aquests dos cursos perquè són els anys que portem implantant el cicle formatiu en el nostre centre, i amb la intenció d'avaluar la tasca docent.

Els alumnes d'aquests dos cursos han resolt un qüestionari amb les següents preguntes:

1. Veus utilitat a les dinàmiques de grup que realitzem a l'aula per a l'exercici professional?
2. Què aprens de tu mateix/a?
3. Què aprens dels teus companys?
4. Hi ha hagut evolució personal i professional des de l'inici de curs fins ara?
5. En què podries canviar més?
6. Penses que es poden aprendre a gestionar les emocions? A principi de curs pensaves el mateix?
7. Què t'agradaria experimentar a l'aula que no hàgim realitzat fins ara?

Respecte a la primera pregunta: “Veus utilitat a les dinàmiques de grup que realitzem a l'aula per a l'exercici professional ?” les respostes dels alumnes tenen un grau de dispersió molt baix ja que tots fan referència a l'aprenentatge d'estratègies emocionals relacionades amb els àmbits personal i social.

Comparant els dos grups, primers i segons, trobem diferències significatives: els alumnes de primer curs fan més referència als aspectes emocionals, i els alumnes de segons curs introdueixen l'aspecte professionalitzador, la implicació amb la professió.

Les diferències entre primer i segon curs són degudes a tres factors:

- Han finalitzat els crèdits que abans citavem en els que es treballava específicament aspectes emocionals, tant dels infants com d'ells mateixos, assolint els objectius dels mateixos.
- Han realitzat part del crèdit de Formació en Centres de Treball (FCT) en Llars d'Infants, pel que han pogut aplicar aquestes competències professionals en situacions reals.
- El temps, que per si mateix no és causa però si necessari per a interioritzar tots els continguts.

A la segona pregunta “Què aprens de tu mateix/a ?” responen el següent:

- “sentir-se importants pel grup,
- identificar el seu rol en el grup,
- obrir-se,
- perdre la vergonya,
- treballar en grup,
- concentrar-se,
- ser més creatives,
- controlar les emocions,
- qualitats d'un mateix que no sabien,
- millorar la relació amb els altres,
- aspectes tècnics de la professió,
- ser més actiu
- tenir més confiança en un mateix,
- solucionar problemes,
- les carències personals,
- acceptar les diferències,
- relaxar-se”

A la tercera pregunta, “Què aprens dels teus companys?” donen molta importància a la tolerància i al respecte a les diferències entre ells. Es comprova que el grup fa de mirall a les diferents personalitats, valorant les habilitats dels companys tot aprenent d'ells i respectant les mancances o dificultats d'ells exercitant la tutoria entre iguals de forma espontània. En aquest cas no hem trobat diferències entre cursos, donat que tots fan referència als mateixos aspectes amb poca dispersió de respostes.

A la quarta pregunta, “Hi ha hagut evolució personal i professional des d'inici de curs fins ara?” el 100% dels alumnes afirmen que sí, tot i que no tots ho fan en referència només a l'aspecte personal. També hi veiem diferències entre els alumnes de primer curs i de segon ja que, els primers s'acosten més a l'àmbit personal i els segons introdueixen l'aspecte més professional, a més del personal.

Quan els preguntem “Penses que es poden aprendre a gestionar les emocions? A principi de curs pensaves el mateix?” El 35% responen que han canviat la seva actitud respecte al control emocional, a l'inici de curs no eren conscients que les emocions es poguessin controlar i gestionar. L'11% de les respostes fan referència a la incapacitat que tenien a l'inici de curs de gestionar les emocions per no tenir les eines adequades. Tant sols un alumne expressa que les emocions no es poden gestionar, fet que ens fa

pensar que hi ha hagut una millora en la gestió de les emocions, ja que si manifesten que sí és possible aquesta gestió significa que en algun moment han estat capaços.

I finalment, en l'última pregunta "Què t'agradaria experimentar a l'aula que no hàgim realitzat fins ara?" tots els alumnes fan referència a augmentar la pràctica de dinàmiques de grup ja que les consideren molt vàlides per al seu aprenentatge i millora professional.

En conclusió, els alumnes valoren positivament el treball inductiu de les emocions, a partir dels mètodes de la resolució de problemes i l'aprenentatge cooperatiu. Observem en l'evolució dels nostres discents com adquireixen una progressiva intel·ligència emocional que acompanya a la seva formació més teòrica i tècnica. Les tècniques de dinamització de grup assoleixen els objectius de:

- Identificar els elements emocionals de les activitats diàries.
- Reconèixer les tècniques més adequades per a cada moment i grup.
- Autoavaluar les pròpies accions com a producte del pensament i valors de cadascun de nosaltres.
- Gestionar les emocions pròpies i del grup.
- Cohesionar al grup tot fent-lo protagonista de la dinàmica de grup creada per ells mateixos.

En definitiva, durant la formació dels nostres alumnes, mitjançant els continguts teòrics i més pràctics, eduquem la seva intel·ligència emocional tenint en compte els preceptes:

- Educar a aprendre a conèixer,
- Educar a aprendre a fer,
- Educar a aprendre a ser i educar a aprendre a conviure.

Així mateix, també podem concloure el rol del docent com a facilitador, orientador i gestor d'emocions, sent part fonamental però a la vegada invisible en molts dels moments de dinamització del grup. L'alumne és protagonista, configura el seu coneixement. Per aquest motiu, la carpeta d'aprenentatge és una eina fonamental d'autoavaluació, ja que cadascuna d'elles contindrà tot el que ha après, cada alumne, partint dels seus diferents nivells i experiències.

El temps és bàsic per a interioritzar els diferents continguts i posar-ne els ciments de nous. Hem de treballar sense presses, ja que seguint el model iceberg de De Miguel abans citat, els aspectes emocionals no són sempre fàcilment visibles, i encara més a curt termini.

A través de dinàmiques de grup es demana als alumnes que facin un "autoescaner", activitat que no sempre és rebuda amb la participació necessària i pot reflectir amb certes resistències. Mitjançant l'observació d'un mateix, es facilita als alumnes l'oportunitat d'autoconèixer's i d'autoobservació personal, detectar com es senten, de quina forma es relacionen, com enfoquen els obstacles de les seves vides... i a partir d'aquí, mitjançant diverses tècniques, es començarà a fer el treball d'introspecció i perfeccionament, personal i professional necessari..

El professor, tot i haver programat la docència a inici de curs, deixarà que el grup orienti i dirigeixi sobre quin camí es prendrà en cada moment, essent observador de tot el que succeeix per tal d'adaptar-se a les necessitats dels alumnes, tant a nivell individual com

grupament. Es tracta d'una tasca d'observació i reflexió contínua que estem segures afavorira el desenvolupament professional tant dels alumnes com de nosaltres mateixos, sent nosaltres alhora també aprenents de la pràctica diària.

No volem acabar la nostra comunicació sense emfatitzar en la importància de la formació inicial i permanent dels professionals de l'educació en l'àmbit de les emocions. Tal i com hem indicat al inici, la nostra eina de treball principal és nosaltres mateixos i creiem sincerament que les educadores infantils tenen en les seves mans una gran responsabilitat.

Bibliografia:

- De Miguel, Mario (Dir.) (2005): *Modalidades de enseñanza centradas en el desarrollo de competencias. Orientaciones para promover el cambio metodológico en el Espacio Europeo de Educación Superior*. Oviedo: Universidad de Oviedo
- Ferreres, Vicent S. i Imbernon, Francesc (1999). *Formación y actualización para la función pedagógica*. Madrid: Síntesis Educación.
- Gómez, Josepa (2002). *Educació emocional i llenguatge en el marc de l'escola*. Barcelona: Rosa Sensat.
- Salmurri, Ferran (2004). *Llibertat emocional*. Barcelona: La Magrana